

Міністерство освіти і науки України

**Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»**

Антонов Олег Володимирович

УДК 316.3+316.4+323.2+342.5

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У
КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Мисик Ірина Георгіївна
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», декан факультету української філології.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Ільїн Володимир Васильович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри економічної теорії,
макро- та мікроекономіки;

кандидат філософських наук
Лазарева Алла Олексіївна,
Національний політехнічний університет,
доцент кафедри соціальної роботи і
кадрового менеджменту.

Захист відбудеться 05 липня 2016 р. о 10-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36. Автореферат розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Автореферат розісланий 04 червня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена тим, що проблема відносин державної влади і суспільства перманентна за суттю. Вона з'явилась одночасно із виникненням держави і супроводжувала державну владу та суспільство на протязі усієї історії їх взаємин. Постійною ознакою останніх є напруженість. Світова історія багата прикладами, коли ця якість відносин між державною владою та суспільством призводила їх до руйнівного протистояння, яке спричиняло регрес для них обох і невідшкодовані збитки (матеріальні, фізичні, духовні) для окремих людських екзистенцій. Сьогодення сповнене такими подіями і їх негативними для соціальної системи наслідками. виправлення та недопущення наслідків передбачає усунення їх причини, якою виявляється надмірно напружений режим відносин між державною владою і суспільством. Цим обґрунтовується фактична актуальність проблеми вибору оптимального режиму таких відносин.

Визначення певного режиму як оптимального потребує концептуального обґрунтування. Це має бути своєрідна метаконцепція, створити яку можна лише через синтез різних галузей соціальної науки та практики. Але, оскільки реалізація винайденого режиму тягне за собою комплекс масштабних багатоаспектних соціальних перетворень, а отже може кардинальним чином вплинути на людські життя, то і саме сполучення теоретичних й прикладних надбань, в свою чергу, повинно ґрунтуватись на глибокому етичному, аксіологічному, онтологічному, діалектичному осмисленні. З огляду на те, що проблема стосується суспільних відносин, найбільший світоглядний внесок у її розв'язання здатна зробити соціальна філософія. Відсутність такої єдиної всебічно і всерівнево систематизованої концепції вказує на необхідність подальших розвідок щодо її формування, у тому числі досліджень, які здібні викрити соціально-філософські підстави оптимальності певного режиму.

Суттєвий внесок у вивчення відносин державної влади та суспільства зробили мислителі різних епох, котрі проблематизували певні дільниці знання в залежності від морально-етичного, гносеологічного, політологічного, правового, соціологічного, економічного ракурсу своїх наукових інтересів (Аристотель, А. Августин, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, М. Вебер, П. Сорокін, А. Тойнбі, Ф. Фукуяма, Е. Тофлер та ін.). Проблема має міждисциплінарний статус. Її осмислення передбачає вихід з вузьких рамок науково-теоретичних досліджень у простір філософського узагальнення. Це у цілому визначило **наукове завдання** даного дослідження: соціально-філософський аналіз відносин державної влади і керованого нею суспільства в контексті оптимізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана в рамках наукової тематики кафедри філософії і соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» «Методологія і технологія сучасного філософського пізнання» (№011U010462) (тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради університету, протокол № 9

від 26 квітня 2012 р.) і є одним з аспектів соціально-філософського осмислення суспільних відносин.

Мета роботи полягає у виявленні та обґрунтуванні оптимального режиму відносин між державною владою і суспільством.

Досягнення мети зумовлюється вирішенням наступних задач:

- розглянути методологічні засади дослідження та уточнити зміст використаних понять;
- виявити та структурувати параметри легітимності як ідеального режиму суспільних відносин між державною владою і власне суспільством;
- зазначити реально можливі режими суспільних відносин між державною владою та суспільством і виділити серед них найбільш оптимальний;
- обґрунтувати оптимальність реформативного режиму досліджуваних відносин між державною владою та керованим нею суспільством з точки зору його відповідності умовам середовища, в яких формувалась соціальна система;
- проаналізувати детермінацію реформативного режиму суспільних відносин між державною владою та суспільством з метою доведення його оптимальності;
- прослідкувати структуру причинних зв'язків реформативного режиму та її вплив на оптимальність даного порядку суспільних відносин між державною владою і власне суспільством;
- розробити загальні концептуальні положення щодо реформативної оптимізації відносин між державною владою та суспільством в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження: організація суспільних відносин.

Предмет дослідження: державна влада в контексті суспільних відносин.

Методи дослідження. Логіка вибору методів зумовлена змістом дослідження, націленого на вивчення взаємозв'язків і взаємозалежностей в складних нелінійних системах, розглянутих в рамках зазначеної мети і предметного обмеження понять державної влади і суспільства.

Провідну роль в побудові наукової роботи і визначенні її концептуальних засад зіграла вихідна методологічна плюралістична установка дослідження, застосування системного (школа системних досліджень А. Уймова) і синергетичного підходів, а також таких наукових методів теоретичного дослідження, як аналіз та синтез, порівняння, аналогія, абстрагування, ідеалізація, узагальнення формалізація, конкретизація та інших, що відповідають умовам пізнавальних розумових процедур. На формування результатів дослідження вплинула процедура екстраполяції принципів діалектичної філософської традиції з урахуванням сучасних наукових дискурсних інтерпретацій та стану об'єктів, що досліджуються. Дослідження ключових понять дисертації здійснювалось в координатах «абстрагування-конкретизація» у єдності процесів сходження від конкретного до абстрактного і затим сходження від абстрактного до нового конкретного.

Обґрунтування зроблених в результаті дослідження висновків проводилось у відповідності з аксіоматико-дедуктивним методом. Найбільш важливі для процедури доведення посилки використовувались в дослідженні на підставі застосування логічного методу, що здійснювалося згідно з принципом збігу історичного і логічного.

Виявленню значущих для досягнення дослідницької мети відносин між елементами систем, що аналізувались, сприяв структурний підхід. Такі методи, як моделювання і мислений експеримент, дозволили оперувати ідеалізованими аналогами системних об'єктів, безпосереднє дослідження яких є неможливим у зв'язку з їх протяжністю у просторі і часі. Прогностична екстраполяція сприяла формуванню уявлень про майбутній стан об'єктів, що вивчалися.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше за допомогою соціально-філософського аналізу реформативний режим відносин між державною владою і керованим нею суспільством обґрунтований у якості оптимального з точки зору його співвідношення з легітимністю та в контексті його зовнішньої і внутрішньої детермінованості.

Вирішення конкретних задач сприяло досягненню мети, зумовило і підтвердило наукову новизну отриманих результатів, котрі сформульовані в наступних положеннях:

вперше

- легітимність формалізовано як ідеальний режим відносин між державною владою і керованим нею суспільством, котрий задається параметрами, що управляють соціальною системою, «дія ↔ підтримка», детермінується й структурується у відповідності до предикатів державної влади, що задовольняють вказаним координатам і досягли свого максимального параметричного значення;
- в результаті порівняння трьох режимів, що проводилось в рамках соціально-філософського аналізу: ідеального (легітимного) та двох реальних (революційного і реформативного), – останній був визначений у якості оптимального;
- доведена оптимальність реформативного режиму з точки зору його детермінованості, по-перше, зовнішньою причинністю соціальної системи (зокрема свободою як умовою середовища, в котрому соціальна система була сформована), по-друге, внутрішньою (імовірнісною і цільовою) причинністю соціальної системи, по-третє, невідворотністю як фундаментальною властивістю, що зумовлюється його каузальною структурною організацією;

уточнено:

- методологія і понятійний апарат роботи, які можуть застосовуватися в соціально-філософських дослідженнях державної влади в контексті суспільних відносин;
- значення атрибутивних (бінарних та лінійних) системних параметрів державної влади, які детермінують її легітимність (зокрема відкритість, прогресивність, ефективне керівництво, почуття міри та ін.);

- вектор впливу, що чиниться на режим відносин між державною владою і суспільством свободою як умовою зовнішнього середовища і параметром, що управляє і зумовлює внутрішню динаміку соціальної системи, детермінує її самоорганізацію і взаємодію її підсистем;
- причинно-наслідкова специфіка реформативної відповідальності державної влади, яка полягає в невідворотності цього різновиду діяння;

отримало подальший розвиток:

- уявлення про розвиток громадянського суспільства як про пріоритетний напрямок реформ у сучасній Україні;
- інтерпретація кантівської теорії суспільного договору як підстави для висновків щодо необхідності встановлення компромісного (реформативного) режиму відносин між державною владою і суспільством;
- концепція свободи як фактору, що чинить вплив на державну владу в контексті суспільних відносин.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні системних взаємозв'язків, що забезпечують реформативну оптимізацію відносин між державною владою і суспільством.

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані у міждисциплінарних і філософських дослідженнях сфери відносин між державною владою і суспільством, а також під час розробки і читання курсів соціальної філософії, філософії права, політології, спецкурсів, присвячених філософії держави та права. Запропоновані висновки представляють інтерес для дослідницької практики в області соціальної філософії

Висунуті й обґрунтовані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення можуть бути використані не тільки у філософському знанні, але й в широкій системі сучасного науково-теоретичного пізнання – в сфері правознавства, конфліктології, психології.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення і висновки дисертації були представлені на міжнародних, всеукраїнських, регіональних і науково-практичних конференціях. Серед них: Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція «Сучасна сім'я: погляд молоді» (Одеса, 2011), Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Соціологічні читання» (Одеса, 2014), Регіональна міжвузівська студентська науково-практична конференція «Філософські читання» (Одеса, 2014), II Міжнародна наукова конференція «Методологія і технологія сучасного філософського пізнання» (Одеса, 2014), Всеукраїнська курсантсько-студентська науково-практична конференція «Національна безпека України: проблеми і шляхи вирішення» (Одеса, 2014), Четверта всеукраїнська наукова конференція «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 2014), Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий і культурний виміри» (Одеса, 2015), Міжнародна наукова

конференція «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 2015).

Публікації. Результати дослідження були відображені в 13-и публікаціях, серед яких 4 статті в фахових виданнях з філософських наук, 2 статті в у наукових виданнях інших держав, 7 – тези і матеріали конференцій (усі публікації без співавторів).

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження та відображає логічну послідовність вивчених питань. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 185 найменувань. Основна частина дисертації викладена на 216 сторінках.

Основний зміст дисертації.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науково-дослідницькими темами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет, названі основні методи дослідження, розкрита та деталізована наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, наведені дані про апробацію результатів дослідження, окреслюється структура роботи.

У першому розділі «**Методологічні засади та понятійний апарат дослідження** відносин між державною владою та суспільством» визначені методологія та загальні передумови роботи, обґрунтовані ключові поняття, що використовуються у дисертації.

Аналіз відносин державної влади і суспільства, концепції їх оптимізації викладені у творах філософської класики в контексті визначеної історичної епохи. Перш за все, у працях Аристотеля, А. Августина, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера, М. Олсона, П. Сорокіна, А. Тойнбі, М. Фуко, Ф. Фукуями, Е. Тоффлера, представників Франкфуртської школи та ін. Чималий внесок у розробку проблем відносин державної влади і суспільства зробили представники сучасної української соціально-філософської думки. Це, зокрема, роботи В. Іл'їна, В. Демент'єва, О. Краснокутського, В. Решетило, І. Солонько. До важливого для дисертації питання легітимності державної влади звертались такі українські вчені, як Т. Алексеєва, В. Андрущенко, Є. Белий, Є. Бистрицький, О. Гребиневич, В. Горбатенко, О. Дацаківська, О. Єрмоленко, Ф. Кирилюк, О. Кокорська, О. Колодій, В. Корнієнко, М. Костенко, І. Кресіна, Л. Кривенко, О. Лой, Ю. Makeєв, О. Медушевський, М. Мирошніченко, В. Набруско, В. Нечипоренко, М. Николко, Н. Осіпова, Є. Прегуда, С. Пролєєв, В. Ребкало, Ю. Розенфельд, Ю. Романенко, Ф. Рудич, С. Рябов, О. Серєда, К. Сигов, І. Сикора, А. Скрипнюк, В. Фадєєв, І. Хаврук та ін.

Дослідження соціальних процесів та явищ (влада, держава, суспільство, свобода), які тісно пов'язані із проблемою, що вивчається, містяться в наукових розвідках А. Кавалєрова, М. Дмитрієвої, А. Чунаєвої, Є. Боринштейна, Е. Гансової, Н. Гедікової, О. Долженкова, О. Лісієнко, І. Мисик, В. Плавича, О. Пунченка, О. Халапсиса, М. Цибри та ін.

Державна влада як офіційна система керування суспільством в цілому (із суверенними повноваженнями на прийняття і виконання законів, монопольними правами на використання інструментів реалізації волі правлячої

політичної сили), у контексті роботи розглядається у якості системи осіб, що фактично керують суспільством поза залежністю від їх формального статусу. Кероване суспільство визначається нами як система осіб, яка, знаходячись під управлінням державної влади, здатна на неї діяти. Відносини між державною владою і керованим суспільством представляють собою їх взаємодію, тобто реалізацію обопільного впливу. Режим таких відносин – це порядок зв'язків між державною владою і суспільством, заснований на їх взаємній суб'єкт-об'єктній дії. Ідеальний режим витлумачується як недосяжний в умовах соціальної дійсності досконалий і взірцевий порядок взаємодії між державною владою і керованим нею суспільством, що абсолютно задовольняє їх обох. Реально можливий режим – це здійснимий в соціальному середовищі порядок, за якого взаємодія державної влади і керованого нею суспільства тою чи іншою мірою їх не задовольняє, а отже не є досконалою. Під оптимальним режимом ми розуміємо реально можливий порядок взаємодії, який найбільше відповідає ідеальному, тому що краще за інші задовольняє її суб'єктів (державну владу і кероване нею суспільство).

Основоположною методологічною установкою роботи є тлумачення легітимності як такого режиму відносин між державною владою і суспільством, за якого влада здійснює певні акти, а суспільство їх підтримує. Легітимність була визначена як ідеальний режим відносин між державною владою і суспільством. Такий режим можливий, лише якщо державна влада буде володіти необхідними для цього властивостями і функціями, котрі досягли ідеальних параметричних значень. Тому він вибудовується у відповідності з указаними атрибутами державної влади.

Проведений історико-логічний аналіз вказує на те, що існують лише два реально можливі режими: революційний і реформативний. Революційний режим осмислюється нами як порядок, за якого суспільство настільки незадоволене діючою державною владою, що ставиться до неї вкрай нігілістично, прагне до її негайного знищення і радикальної заміни на нову. Одночасно наше розуміння реформативного режиму є наступним – це порядок, за якого ступінь незадоволення діючою державною владою дозволяє суспільству ставитися до неї у цілому ствердно, виробляти при цьому концепцію її поступового реформування та помірно схилити її до втілення даної концепції у життя.

У контексті методологічних настанов дослідження державна влада і кероване нею суспільство тлумачаться як підсистеми соціальної системи. Якщо застосувати концепцію школи системних досліджень А. І. Уйомова, то у них виділяються наступні атрибутивні концепти: управління та керованість, – відповідно, тому державна влада визначається нами як керуюча, суспільство – як кероване. Режим відносин між державною владою та керованим нею суспільством – це реляційний концепт соціальної системи, котрому можна привласнити одне із значень бінарного атрибутивного системного параметру, за яким соціальні системи класифікуються як такі, що існують в реформативному або в революційному режимі. У світлі синергетичного підходу – це атрактор, у відповідності до якого впорядковується соціальна система. Складові ідеального

режиму («дія ↔ підтримка») як неможливого, але бажаного, атрактору є для соціальної системи параметрами, що нею управляють.

Оптимальний атрактор має бути найбільш ізоморфним з ідеальним. Крім того, він повинен бути детермінованим зовнішньою і внутрішньою (імовірнісною і цільовою) причинністю соціальної системи. Свобода є важливим чинником зовнішньої причинності, а статистичні особливості взаємодії підсистем і цілеспрямованість соціальної системи – внутрішньої. Вагомою складовою детермінації є фундаментальна властивість оптимального режиму, що зумовлюється структурою його каузальних зв'язків. Для вибудовування подібної структури реляційний концепт соціальної системи слід наділити такою властивістю, як ретроспективна відповідальність державної влади за перманентні порушення завідомо недосяжного ідеального режиму.

В другому розділі **«Реформи як оптимальний режим відносин між державною владою і керованим нею суспільством»** проводиться порівняльний аналіз реальних режимів зазначених відносин в контексті їх відповідності легітимності як мірилу оптимальності. В процесі самоорганізації соціальна система наближається до точки біфуркації: їй належить обрати відповідний атрактор для подальшого еволютивного розвитку.

Революційний режим значно менше усталений, ніж реформативний. Його організуюча дія відкладається на непевний термін, упродовж якого соціальна система знаходиться у неупорядкованому стані і зазнає найпотужніших флуктуацій. В цей період одна з підсистем – державна влада – припиняє існувати. А отже, до структурування альтернативної версії державної влади соціальна система не відповідає жодному з параметрів, що нею управляють, так як державна влада є необхідним елементом (або суб'єктом, або об'єктом) кожного з них. Існує виправданий і достатньо високий ризик, що в результаті непередбаченого зовнішнього впливу котрась з флуктуацій виштовхне соціальну систему з поля тяжіння атрактору та або ввергне її у хаотичні пошуки нового атрактору, або спрямує в бік регресу, чи навіть самознищення. Подібні відносини надто далеко відлежать від ідеальних (коли народ не ліквідує, але, навпаки, підтримує державну владу, яка на це заслуговує), а отже не можуть вважатись оптимальними.

Модель реформативних відносин передбачає збереження державної влади, її поступальне, помірне змінення у контексті трансформації суспільних відносин, що відбувається в рамках еволюційного перетворення всієї соціальної системи. На відміну від революції, реформи одразу ж (без проміжної фази безладу) призводять до закономірного результату самоорганізації соціальної системи – взаємодії її підсистем. Дана синергія проявляється в укладенні вигідної для обох сторін угоди про розподіл свободи, яка має місце в соціальній системі. Інформація про необхідність подібної угоди надходить з соціальної системи до відкритої нелінійної підсистеми керованої державною владою народу, створюючи у локалізованому там середовищі громадянського суспільства певну дисипативну структуру – суб'єкта реформ, – який від імені народу укладає дану угоду. Оскільки виконання договору можливе, тільки якщо державній владі притаманні атрибутивні параметричні значення,

наближені до легітимних, цей суб'єкт, діючи в рамках досягнутого компромісу, схиляє її до проведення відповідних реформ. Очевидно, що у якості атрактора і реляційного концепту реформативний режим значно стійкіший і більше відповідає параметрам, що управляють соціальною системою, тобто більш ізоморфний ідеальному режиму як її атрибутивному параметричному значенню. Отже, реформативний режим визначається як оптимальний для суспільних відносин між державною владою і власне суспільством.

У третьому розділі **«Оптимальність реформативного режиму відносин між державною владою і суспільством як суб'єктами соціальної взаємодії з точки зору свободи»** досліджується відповідність реформативного режиму зовнішньому впливові свободи як умови середовища, в котрому сформувалась соціальна система.

У якості умови свобода розкривається наступним чином: влада (в тому числі державна) – це свобода, спрямована на підкорення чужої свободи (наприклад, керованого суспільства); прагнення мати необмежені запаси такої свободи властиве всім живим організмам (зокрема соціальним); нелімітована свобода – помилковий атрактор, – якщо який-небудь біонт (чи то державна влада, чи то кероване суспільство) нею заволодіває, вона перетворюється на його особисте беззаконня, повну організацію середовища, що його народило, згідно з його уявленнями про рівновагу; абсолютна організованість, рівноважність означає ентропію, теплову смерть системи.

Нелінійність соціальної системи дозволяє їй пристосовуватись до зовнішнього впливу свободи. Для цього в ній утворюється певна дисипативна структура – система стримувань і противаг, – яка зумовлює відносини між державною владою і керованим нею суспільством. Атрактором для цієї системи слугує синергійний режим відносин, що втілюється у вигідній для обох сторін угоді про розподіл (взаємне нерозповсюдження) свободи. Але лібертарний договір є основою режиму реформативних відносин між державною владою і керованим нею суспільством. Значить, реформативний режим відповідає свободі як умові середовища, в котрому сформувалась соціальна система, і навіть нею детермінується.

В четвертому розділі **«Детермінаційні підстави оптимальності реформативного режиму»** вивчається, наскільки необхідним і детермінованим є реформативний режим.

Окрім свободи, неминучість реформативного режиму детермінується параметром, що управляє соціальною системою (громадським схваленням дій державної влади). Але ця детермінація також не є жорсткою. Неминучість реформативних відносин корелює з ендогенними причинами як державної влади, так і керованого нею суспільства, а також із каузальною взаємозалежністю останніх.

Суспільство має життєво важливі потреби, задовольнити які може тільки державна влада. Тобто факт задоволення потреб є докорінною причиною існування суспільства в епоху державності. Суспільство виявляється наслідком, що спричиняється державною владою. Але чи спричинить вона цей наслідок, залежить від її внутрішньої динаміки, а отже пов'язане із випадковістю. З

іншого боку, держава необхідна лише для того, щоб задовольняти відповідні потреби суспільства. Здатність до цього – внутрішня причина державної влади і зовнішня причина попиту на неї ж. В результаті дії зворотних зв'язків державна влада, що не задовольняє потреби, стає наслідком, спричинення якого – недоцільне. *Однак* народ також може проявити свою імовірнісну самостійність і всупереч раціональності віддати перевагу помилковому атрактору, який відторгає державну владу, не дивлячись на те, що у цілому вона задовольняє його потреби. На таку поведінку державна влада як незалежна підсистема здатна відреагувати нелінійно – визнати недоцільним подальше задоволення життєво важливих потреб суспільства. Значить, непідкорення державній владі, яка працює задля блага народу – недоцільне, а здатність приймати державну владу, котра на це заслуговує, – внутрішня причина буття останнього і зовнішня причина задоволення його потреб.

Відносини між державною владою і суспільством детерміновані певною цільовою причинністю, що примушує їх серед множини ймовірностей обирати ту, яка гарантує їх збереження і відтворення. Оскільки державна влада і суспільство знаходяться в такій, що зумовлює їх існування, причинно-наслідковій залежності один від одного, подібна імовірність повинна забезпечувати їх взаємодію. Остання може бути реалізована виключно за реформативного режиму.

В п'ятому розділі **«Оптимальність реформативного режиму відносин між державною владою і суспільством як наслідок його причинних зв'язків»** оптимальність реформативного режиму доводиться через аналіз структури його каузальних зв'язків.

Оскільки в реальності ідеальне задоволення соціальних потреб неможливе, дії державної влади сприймаються суспільством як такі, що перманентно порушують (недостатньо добре виконують) цей обов'язок. Отже, вона безперервно підлягає притягненню до відповідальності. Якщо соціальна система улаштована згідно оптимальній моделі відношень, то до державної влади застосовується відповідальність у вигляді схилення до реформ. Реформативна відповідальність – суть оптимального режиму даних відносин. Фундаментальні властивості відповідальності зумовлені її причинно-наслідковою структурою.

Дана структура складається з наступних елементів (причин та наслідків), каузальний зв'язок між якими є інваріантом реформативної відповідальності: 1) матеріальних – фактичних підстав (матеріалу) відповідальності; 2) процесуальних – правил та стадій, за якими структуруються матеріальні елементи; 3) умов зовнішнього середовища, які за рахунок своєї когерентності впливають на внутрішню динаміку соціальної системи, у тому числі й на процес структурування матеріалу відповідальності. Обрив каузального зв'язку із будь-яким з цих елементів тягне ненастання відповідальності, а значить і зупинку процесу оптимізації відносин між державною владою і керованим нею суспільством.

Якщо соціальна система впорядкована у відповідності до реформативного атрактору (якщо державна влада проводить запропоновані суспільством

реформи), то всі причинні елементи відповідальності в ній уже присутні, а каузальні зв'язки між ними – достатньо стійкі, для того щоб забезпечити її цілісність і збереження основних властивостей. Таким чином, фундаментальна властивість реформативної відповідальності, що зумовлюється структурою її каузальних зв'язків, – це її невідворотність. Подібний атрибут представляє собою суттєвий фактор детермінації і з необхідністю вказує на неминучість реформативного режиму, що можна розглядати як вагомий доказ його оптимальності.

В шостому розділі **«Загальні концептуальні положення щодо реформативної оптимізації відносин між державною владою та суспільством в Україні»** розроблені загальні концептуальні положення щодо реформативної оптимізації досліджуваних відносин між державною владою суспільством у сучасній Україні.

Пріоритетним напрямком оптимізації є удосконалення суб'єкта реформ (інстанції реформативної відповідальності). Свободу, отриману українським народом за угодою із державною владою, слід спрямувати на розвиток інститутів громадянського суспільства – середовища, в якому утворюється даний суб'єкт. Вдосконалювати громадянське суспільство доцільно за допомогою тих методів, котрі сприяють підвищенню його розумності й організованості, – необхідно популяризувати філософію та історію.

Реформи можна розділити на два напрямки: структурні та політичні. Реорганізація державної структури передбачає, по-перше, модифікацію її елементів, по-друге, перетворення відносин між ними. До системи державної влади маєтись відібрати професіоналів, які володіють творчим потенціалом та спеціалізуються в задоволенні потреб саме українського народу. У відносинах між підсистемами, що складають державну владу, необхідно поміняти пропорцію: роль вітчизняних інститутів самоврядування слід зробити значно вагомішою.

Реформи, які потрібно проводити у відношенні державної політики, умовно диференціюються на економічні і правові. Обидва блоки реформ тісно пов'язані між собою, і оптимізувати один можна лише в кореляції з іншим. Так, низький рівень задоволення наших економічних потреб зумовлений пробілами та колізіями в діючому законодавстві. А потреби в організації, яка виражається у дотриманні режиму законності, не можуть бути задоволені в умовах сильного економічного дисбалансу.

Лейтмотивом реформативної концепції повинна стати філософська категорія міри, так як помірність – це властивість, яка відрізняє реформативний режим від революційного. Така значуща роль міри свідчить на користь того, що реформативний режим є оптимальним для України, адже помірність – правічна риса нашого народу.

Висновки містять основні результати дослідження та підтверджують нове вирішення **наукового завдання**, яке полягає в соціально-філософському аналізі відносин між державною владою і керованим нею суспільством в контексті оптимізації.

1. Державна влада і кероване нею суспільство – окремі підсистеми соціальної системи, що взаємодіють між собою. Легітимність – недосяжне через свою досконалість значення атрибутивного параметру соціальної системи, сукупність параметрів, що нею управляють, та ідеальний режим відносин між її підсистемами. Його зумовлюють і складають властивості та функції державної влади, що досягли своїх найвищих параметричних показників. Оптимальний режим визначається за допомогою реляційного системного параметру – порівняння атрибутивної структури, яка задовольняє ідеальному реляційному концепту соціальної системи (легітимності), із аналогічними системними дескрипторами, які задовольняють реально можливим реляційним концептам (революційному та реформативному). Найбільш ізоморфний до ідеального є оптимальним. Оптимальний режим повинен бути детермінований внутрішньою і зовнішньою причинністю соціальної системи. До зовнішньої входить відповідність свободі як умові середовища, де сформувалася соціальна система. До внутрішньої – статистичні закони і спрямованість на самозбереження і самовідтворення, що визначають внутрішню динаміку соціальної системи та її підсистем (тобто стан державної влади і суспільства та характер відносин між ними). Властивість оптимального режиму, яка зумовлюється структурою його причинно-наслідкових зв'язків, не повинна суперечити його детермінованості.

2. Режим реальних відносин між державною владою та керованим нею суспільством відрізняється від ідеального (від легітимності). Існують два режими реальних відносин: революційний і реформативний. Причина їх утворення – невідповідність атрибутивних параметричних значень державної влади атрибутивним параметричним значенням ідеального режиму, котрі були прийняті соціальною системою як параметри, що нею управляють. У точці біфуркації соціальна система повинна самоорганізуватися, обравши один з реальних режимів у якості атрактору, значення атрибутивних параметрів котрого максимально наближені до легітимності. Революційний режим непрогнозований, так як передбачає невизначений період відсутності державної влади, що характеризується продовженням хаосу і сильних флуктуацій, котрі можуть невідомо дезорганізувати соціальну систему. Реформативний режим оснований на дисипативному порядку, передбачуваності і взаємодії підсистем, яка виражається в угоді щодо компромісного використання свободи і помірному реформуванні державної влади. Від імені народу в угоді приймає участь спеціально утворена в середовищі громадянського суспільства дисипативна структура – суб'єкт реформ. Реформативний режим відповідає параметрам, що управляють соціальною системою (легітимності), більше, ніж революційний, отже він – оптимальний. Можливий вибір революційного режиму суспільних відносин пояснюється помилкою.

3. Свобода представляє собою умову середовища і параметр, що управляє соціальною системою. Оптимальний режим суспільних відносин повинен йому відповідати. Кожна підсистема прагне до необмеженого розширення своєї свободи за рахунок узурпації чужої свободи. Але володар безмежної свободи здатен привести соціальну систему до ентропії. Нелінійність соціальної

системи зумовлює її самозбереження: вона виробляє дисипативну структуру – систему стримувань і противаг, – яка обмежує свободу підсистем. Атрактором цієї системи стає їх взаємодія, яка втілюється в угоді щодо компромісного використання свободи і лежить в основі реформативного режиму відносин між ними. Отже, з точки зору свободи як умови зовнішнього середовища реформативний режим відносин між державною владою та керованим нею суспільством – оптимальний.

4. Неминучість реформативного режиму суспільних відносин між державною владою суспільством детермінується параметрами, що управляють соціальною системою. Але свобода як умова зовнішнього середовища визначає незалежність підсистем у їх взаємодії. Внаслідок імовірнісної причинності вони можуть обрати інший (нереформативний) режим відносин. Задовольняючи фундаментальні потреби суспільства, державна влада стає причиною останнього. Її ж основною причиною є суспільний попит. Здатність задовольнити попит – внутрішня причина її існування і зовнішня причина попиту на неї. Здатність підтримувати державну владу, яка на це заслуговує, – внутрішня причина існування керованого нею народу і зовнішня причина задоволення потреб останнього. Обидві підсистеми зазнають сутнісної каузальної взаємозалежності. Їх суспільні відносини детерміновані також цільовою причинністю, що змушує обирати ту імовірність, котра забезпечує їм збереження і відтворення. Каузальна взаємозалежність визначає, що досягти цієї мети вони можуть тільки в умовах синергійної взаємодії. Остання є основою реформативного режиму відносин між державною владою та керованим нею суспільством, отже він неминучий, а його детермінованість одночасно зовнішньою, імовірнісною та цільовою причинностями доводить його оптимальність.

5. Відносини державної влади і суспільства не симетричні. Державна влада наділена найвищими повноваженнями, але їй поставлено невиконуваний обов'язок – задовольняти потреби суспільства в режимі ідеальної легітимності. Тому вона перманентно піддавана відповідальності за порушення даного обов'язку. За реформативного режиму – схилання до реформ. Реформативна відповідальність – сутність реформативного режиму. Її фундаментальні властивості зумовлені структурою її ж причинно-наслідкових зв'язків. Каузальна структура складається з наступних елементів: 1) матеріальних – фактичних підстав (матеріалу) відповідальності; 2) процесуальних – правил та стадій, за якими структуруються матеріальні елементи; 3) умов зовнішнього середовища, які за рахунок своєї когерентності впливають на внутрішню динаміку соціальної системи, у тому числі на утворення відповідальності. Якщо соціальна система впорядкована у відповідності до реформативного атрактору, то всі елементи відповідальності і причинні зв'язки між ними вже присутні. Фундаментальною властивістю, яка забезпечується структурою причинних зв'язків реформативної відповідальності, виявляється невідворотність останньої. Подібний атрибут представляє собою істотний фактор детермінації і з необхідністю вказує на неминучість реформативного режиму суспільних

відносин, що можна розглядати як вагомий доказ оптимальності даного режиму.

6. В основу української моделі реформування повинна лягти відповідна науково-прикладна концепція, здатна в zasadничити оптимізацію відносин між державною владою та керованим нею суспільством. Свободу, отриману українським народом на умовах компромісної взаємодії із державною владою, необхідно використати задля розвитку громадянського суспільства, яке є основою для структурування суб'єкта реформ. Зрощування громадянського суспільства доцільно здійснювати за допомогою філософії та історії як засобів, що сприяють формуванню його суттєвих властивостей: незалежності, розумності і організованості. Філософія – оснований на незалежному світосприйнятті засіб виховування розуму. Історія генерує національну ідею, на якій ґрунтується організація народу. Процеси самоорганізації громадянського суспільства і структурування в його середовищі суб'єкта реформ мають включати поширення цих знань та видів діяльності як параметр, що управляє.

Реформування державної влади включає поліпшення її складу та політики, яку вона проводить. В її структурі виділяються два об'єкти реформування, у відповідності до яких визначаються напрямки реформування: 1) елементи (репрезентанти державної влади мають бути піддані ротації – електоральному відбору за ознакою спроможності до задоволення потреб українського суспільства), 2) зв'язки підструктур (необхідно встановити паритет у відносинах між центральними органами державної влади та інститутами самоврядування). Політичні реформи класифікуються як економічні і правові, але вони досить релятивні, тому розмежувати їх можна лише формально.

Найфундаментальнішою філософською засадою, на якій має вибудовуватися реформативна концепція є категорія міри. Саме помірність є відмінною ознакою реформативного режиму. Перевищення міри під час притягнення державної влади до відповідальності здатне спричинити зміну її внутрішньої динаміки, внаслідок чого може виникнути флуктуація, сильніша за дію оптимального атрактору, яка зруйнує дисипативну впорядкованість і оберне соціальну систему або до стану хаосу, або до хибного атрактору. Але помірність властива українцям, що спрощує задачу концептуалізації реформативного режиму і доводить його оптимальність для вітчизняних суспільних відносин.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації:

Статті у фахових виданнях, зареєстрованих МОН України:

1. Антонов О. В. Філософський взгляд на государственную власть как на объект социальной революции / О. В. Антонов // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – 2013. – № 4 (58). – С. 5-10.

2. Антонов О. В. Влада – постмодерністське бачення / О. В. Антонов // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2014. – Вип. 1 (32). – С. 11-16.

3. Антонов О. В. Социально-философский анализ условий легитимности государственной власти (2) / О. В. Антонов // Грані. – 2014. – № 4 (108). – С. 54-60.

4. Антонов О. В. Роль и место свободы во взаимоотношениях между государственной властью и обществом / О. В. Антонов // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Серія: філософія. – 2015. – № 3 (65). – С. 14-22.

Статті у наукових виданнях інших держав:

5. Антонов О. В. Социально-философский анализ условий легитимности государственной власти (1) / Антонов О. В. // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 2. – С. 42-45.

6. Антонов О. В. Государственная власть как объект эволюционных изменений, субъектом которых является общество / О. В. Антонов // American Journal of Scientific and Educational Research. – New York, 2014. – Vol. II, № 1 (4). – P. 423-430.

Публікації в інших журналах, наукових збірках та матеріалах конференцій:

7. Антонов О. В. Супружеские конфликты / О. В. Антонов // Матеріали міжнародної міждисциплінарної наук.-практ. конф. (Одеса, 7-8 квітня 2011 р.) / ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2011. – С. 56-57.

8. Антонов О. В. Элементарные начала государственной власти: социально-философский контекст / О. В. Антонов // Соціологічні читання : збірник матер. Всеукр. конф. молодих вчених та студентів (Одеса, 8-9 грудня 2013 р.) / ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2014. — С. 47-48.

9. Антонов О. В. Государственная власть, национальная безопасность и естественные права человека – социально-философский аспект / Антонов О. В. // Національна безпека України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання : Всеукраїнська курсантсько-студентська наук.-практ. конф., 5-6 березня 2014 р. : тези доповідей / Мін. оборони України, Військ. академія (м. Одеса). – Одеса, 2014. – С. 145-146.

10. Антонов О. В. Власть и субъект революционных изменений / Антонов О.В. // Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 березня 2015 р.). У 2 ч. Ч. 1 / МОН України [та інш.]. – Одеса, [2015]. – С. 128-129.

11. Антонов О. В. Международные интеграционные процессы и государственная власть – социально-философский контекст / Антонов О. В. // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси : матер. IV всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 22 березня 2014 р.). У 3 ч. Ч. I / ред. кол.: Токовенко О.С. (наук. ред.) [та інш.]. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 27-28.

12. Антонов О. В. Государственная власть и социальная свобода / О.В.Антонов // Методологія та технологія сучасного філософського пізнання :

матер. II міжнарод. наук. конф. (Одеса, 29-30 травня 2014 р.) / ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2014. – С. 12-13.

13. Антонов О. В. Социально-философский анализ государства и власти как составляющих единого феномена государственной власти / О. В. Антонов // Філософські читання : матер. регіон. міжвузів. наук.-практ. конф. (Одеса, 10 грудня 2014 р.). У 2 ч. Ч. II / ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2014. – С. 40-41.

Анотація

Антонов О. В. Соціально-філософський аналіз державної влади в контексті суспільних відносин.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». – Одеса, 2016.

Дисертація присвячена соціально-філософському аналізу особливостей складних процесів відношень державної влади і керованого нею суспільства, спрямованому на виявлення та обґрунтування оптимального режиму даних відносин.

Легітимність – ідеальний режим. Реально можливі режими: революційний і реформативний. Оптимальний серед них той, що найбільше відповідає легітимності. Революційний режим не може бути оптимальним, так як характеризується відсутністю взаємодії між діючою державною владою та суспільством, що революціонізувалося. Така взаємодія – сутнісна властивість реформативного режиму, отже він оптимальний.

Докази його оптимальності: 1) відповідність свободі як умові середовища соціальної системи; 2) детермінованість зовнішньою, імовірнісною, цільовою причинностями; 3) невідворотність, зумовлена його внутрішніми каузальними зв'язками.

Оптимізація відносин між державною владою і суспільством в Україні потребує синтезуючої концепції. Її основні положення: 1) розвиток громадянського суспільства; 2) реорганізація структури державної влади; 3) реформування її економічної і правової політики; 4) осмисленість в контексті філософської категорії міри.

Ключові слова: державна влада, кероване суспільство, легітимність, суспільні відносини, оптимальний режим, революційний режим, реформативний режим, свобода, детермінація, причинність, реформативна відповідальність.

Аннотация

Антонов О. В. Социально-философский анализ государственной власти в контексте общественных отношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия. – Государственное

учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского». – Одесса, 2016.

Диссертация посвящена социально-философскому анализу общественных отношений между государственной властью и обществом, направленному на выявление и обоснование оптимального режима данных отношений.

Государственная власть и управляемое ею общество – подсистемы социальной системы. Легитимность представляет собой идеальный режим отношений между ними. Его обуславливают и составляют свойства и функции государственной власти, достигшие своих наивысших параметрических показателей.

Реальные отношения отличаются от идеальных (от легитимности). Существуют два режима реальных отношений: революционный и реформативный. В точке бифуркации социальная система должна самоорганизовываться, избрав один из реальных режимов в качестве аттрактора, параметрические значения которого максимально приближены к легитимности. Революционный режим непредсказуем, так как предполагает неопределенный период отсутствия государственной власти, характеризующийся продолжением хаоса и сильных флуктуаций, которые могут необратимо дезорганизовать социальную систему. Реформативный режим основан на диссипативном порядке, предсказуемости и взаимодействии подсистем, которое выражается в соглашении о компромиссном использовании свободы и умеренном реформировании государственной власти. Реформативный режим соответствует управляющим параметрам (легитимности) больше, чем революционный, следовательно он – оптимальный.

Свобода представляет собой условие среды и управляющий параметр. Оптимальный режим должен ему соответствовать. Обладатель беспредельной свободы способен привести социальную систему к энтропии. В целях самосохранения она вырабатывает диссипативную структуру – систему сдержек и противовесов, – которая ограничивает свободу подсистем. Аттрактором этой системы становится их взаимодействие, воплощаемое в соглашении о компромиссном использовании свободы, которое лежит в основе реформативного режима отношений между ними. Следовательно, с точки зрения свободы как условия внешней среды реформативный режим является оптимальным.

Неизбежность реформативного режима детерминируется управляющими параметрами социальной системы. И при том, что вследствие вероятностной причинности ее подсистемы могут выбрать иной режим отношений, их отношения детерминированы также целевой причинностью, заставляющей выбирать ту вероятность, которая обеспечивает им сохранение и воспроизведение. Их каузальная взаимозависимость определяет, что достигнуть этой цели они могут только в условиях взаимодействия. Последнее является основой реформативного режима, значит он неизбежен, а его детерминация одновременно внешней, вероятностной и целевой причинностями подтверждает его оптимальность.

За нарушение возложенной на нее, но неисполнимой, обязанности, идеально удовлетворять потребности общества, государственная власть перманентно подвержена ответственности. При реформативном режиме – реформам. Реформативная ответственность – суть реформативного режима. Структура ее внутренних каузальных связей обуславливает ее фундаментальное свойство – неотвратимость. Подобный атрибут представляет собой существенный фактор детерминации реформативного режима, что можно рассматривать как весомое доказательство его оптимальности.

В основу украинской модели реформирования должна лечь соответствующая междисциплинарная концепция, способная создать единые теоретические основания для дальнейшего практического повышения эффективности отношений. Свободу, полученную украинским народом по соглашению с государственной властью, следует направить на развитие институтов гражданского общества.

Реформы государственной власти можно разделить на два направления: структурные и политические. Реорганизация структуры предполагает, во-первых, модификацию ее элементов, во-вторых, преобразование отношений между ними. В систему государственной власти следует отбирать обладающих творческим потенциалом профессионалов, которые специализируются в удовлетворении потребностей именно украинского народа. В отношениях между составляющими государственную власть подсистемами необходимо поменять пропорцию: роль украинских институтов самоуправления следует сделать гораздо более значительной. Политические реформы условно дифференцируются на экономические и правовые. Оба блока реформ тесно связаны между собой, и оптимизировать один можно лишь в корреляции с другим. Базовым принципом реформативной концепции должна стать философская категория меры.

Ключевые слова: государственная власть, управляемое общество, легитимность, общественные отношения, оптимальный режим, революционный режим, реформативный режим, свобода, детерминация, причинность, реформативная ответственность.

Summary

Antonov O.V. Sociophilosophical analysis of state power in the context of social relations.

The thesis for PhD degree in specialty 09.00.03. – social philosophy and philosophy of history. – State Institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky”. – Odessa, 2016.

The thesis is devoted to sociophilosophical analysis of specialties of complicated processes of relations between state power and society subordinated to it. The analysis was directed to detection and justification of the relation optimal regime.

Legitimacy is an ideal regime. Feasible regimes are revolutionary and informative ones. Among them some which corresponds to legitimacy is optimal. Revolutionary regime can't be optimal, because it is characterized by the absence of

interaction between effective state power and society that has been revolutionized. Such interaction is an essential property of reformative regime, therefore it is optimal.

The proofs of its optimality: 1) accordance with freedom as with a condition of social system environment; 2) determinacy by external, probability, target causalities; 3) unavoidability determined by its internal cause-effect relationships.

Optimization of relations between state power and society in Ukraine requires a synthesizing conception. Its basic provisions: 1) civil society development; 2) reorganization of state power structure; 3) reforming of its economic and law policy; 4) consciousness in the context of philosophical measure category.

Keywords: state power, governed society, legitimacy, social relations, optimal regime, revolutionary regime, reformative regime, freedom, determination, causality, reformative responsibility.

Наукове видання

Антонов Олег Володимирович

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У
КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Віддруковано з оригінал-макету
Підп. до друку 23.03. 2016. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times». Друк цифровий. Ум.-друк. арк. 0,9.
Наклад 120 пр.